

Karolina Palka

(Uniwersytet Jagielloński)

Wpływ polityki na prawo karne na przykładzie prób penalizacji kłamstwa oświęcimskiego

ABSTRACT

The influence of politics on criminal law by the example of attempts at penalizing the Holocaust denial

The article tried to show the negative influence of politics on penal law. The introduction explains the conception of Holocaust denial and presents the most famous cases about using the term „polish death camps”. First part shows the legal status of this crime in Polish Criminal Code from 1969. The next part is the analysis of the article 132a of the Polish Criminal Code from 1997 and of the harmful effect of politicians on penal law. Sequent section analyzes article 55 of the Act on the Institute of National Remembrance, which is the best from this regulations. The next part presents controversy regarding to article 55a and 55b of this Act and interpretation problems. The last chapter is the short summary.

Słowa kluczowe: Rewizjonizm Holocaustu, kłamstwo oświęcimskie, ustawa o Instytucie Pamięci Narodowej, Polski Kodeks Karny

1. Wstęp

Burza medialna, jaka wybuchła w styczniu, związana z nowelizacją Ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu doprowadziła na nowo do podjęcia publicznej dyskusji na temat zapobieganiu szkodliwemu fałszowaniu historii.

Przed przejściem do meritum zagadnienia zasadnym jest przedstawienie kluczowego pojęcia dla niniejszego artykułu, czyli kłamstwa oświęcimskiego. Można wyróżnić dwa jego znaczenia.

Kłamstwo oświęcimskie *sensu stricto* oznaczać będzie wszystkie te twierdzenia, które całkowicie negują fakt istnienia Holocaustu, zagłady i obozów koncentracyjnych oraz te, które potwierdzają obecność obozów koncentracyjnych, ale negują samą zagładę. Zwolennicy drugiej z tych teorii twierdzą, że wysoka śmiertelność nie wynikała z przeprowadzanej masowo eksterminacji, ale np. z głodu czy chorób zakaźnych, a komory gazowe nie służyły do masowego zabijania, ale do odwszawiania odzieży.

Kłamstwo oświęcimskie *sensu largo* z kolei to inne próby fałszowania przebiegu historii. Zdaniem Witolda Kuleszy będzie to głównie użycie określenia polskie obozy śmierci lub pokrewne, które sugeruje, że sprawcami zbrodni nazistowskich byli Polacy¹. Wydaje się, że także używanie określenia „nazistowska polska” będzie spełniało przesłanki kłamstwa oświęcimskiego, ponieważ jest to określenie sugerujące, że w Polsce istniał rząd kolaborujący z nazistami na kształt rządu Vichy.

Głośnymi i medialnymi przypadkami kłamstwa oświęcimskiego jest np. użycie określenia „polskie obozy śmierci” przez Baracka Obamę podczas uroczystości uhonorowania Jana Karskiego prezydenckim medalem wolności².

To samo wyrażenie użyła także niemiecka stacja telewizyjna ZDF. Skutkiem tego zdarzenia było powództwo cywilne wytoczone przez Karola Tenderę przed Sądem Apelacyjnym w Krakowie przeciwko niej³. Powód wygrał powyższy proces. Sąd uznał bowiem, że doszło do naruszenia jego dóbr osobistych przez niesłuszne utożsamienie Tendery – Polaka ze zbrodniarzami. Wyrok zawierał także nakaz przeprosin, które stacja wyemitowała.

2.1. Stan prawny na gruncie kodeksu karnego PRL⁴

Zarówno kodeks karny z 1969 r., jak i ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Instytucie Pamięci Narodowej⁵ nie zawierały przepisów, które penalizowałyby wprost którąkolwiek z odmian kłamstwa oświęcimskiego. Ta luka prawna ujawniła się szczególnie po zarejestrowaniu w muzeum Auschwitz filmu w którym Edwald Althans wypowiadał się na temat komór gazowych i krematoriów określając ich jako „atrapy”, a także „olbrzymie zasraństwo”⁶.

Niemiecki wymiar sprawiedliwości zwrócił się do Głównej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej: „Komisja”) z zapytaniem, czy na gruncie polskiego porządku prawnego istnieje przestępstwo analogiczne do penalizowanego już wtedy w Niemczech kłamstwa oświęcimskiego⁷. Było to konsekwencją regulacji przewidzianej w sekcji 7 ust. 1 niemieckiego kodeksu karnego, która przewiduje, że pociągnięcie sprawcy do

¹<https://www.rpo.gov.pl/pliki/12100651660.pdf> [dostęp: 01.07.2018 r.].

²*White House apologizes for Obama's 'Polish death camp' gaffe*, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/obama-offends-oles-in-death-camp-slip-up/> [dostęp: 01.07.2018 r.].

³Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 22 grudnia 2016 r., sygn. I ACa 1080/16, Legalis nr 1564477.

⁴Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94 ze zm.).

⁵Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Instytucie Pamięci Narodowej (tekst jedn.: Dz.U. 1984 nr 21 poz. 98 ze zm.).

⁶W. Kulesza, „Kłamstwo o Auschwitz” jako czyn zabroniony w polskim i niemieckim prawie karnym [w:] Ł. Pohl (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. Urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009, s. 306.

⁷Tamże.

odpowiedzialności karnej w Niemczech za czyn popełniony za granicą może mieć miejsce tylko wtedy, gdy jest on penalizowany także w miejscu jego popełnienia⁸.

Komisja uznała, że za odpowiednie nie może być uznane ani przestępstwo pochwalania faszyzmu z art. 270 § 2 kodeksu karnego z 1969 r. ani przestępstwo nawoływania do waśni z art. 272 kodeksu karnego z 1969 r.⁹. Za przepis, który mógłby umożliwić pociągnięcie do odpowiedzialności na gruncie polskiego porządku prawnego, uznano art. 284 § 2 kodeksu karnego z 1969 r. w brzmieniu: „Kto znieważa pomnik lub inne dzieło wystawione publicznie w celu upamiętnienia zdarzenia historycznego lub uczczenia osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny”¹⁰.

W niniejszym stanie prawnym uznano, że muzeum Auschwitz jest pomnikiem historii, a określenia użyte przez Althansa – wymienione tu „zasaństwo” czy „atrapy” są znieważeniem tegoż pomnika¹¹.

Wydaje się, że zastosowano tu wykładnię rozszerzającą, która jest zakazana w prawie karnym¹². Wynika to z tego, że KL Auschwitz nie został wzniesiony „w celu upamiętnienia zdarzenia historycznego”, a jedynie zachowany w tymże celu.

2.2. Stan prawny na gruncie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej¹³

Problem związany z brakiem przepisów, które penalizowałyby kłamstwo o Auschwitz zauważono w trakcie prac nad nową ustawą o Instytucie Pamięci Narodowej. Skutkiem tego było umieszczenia art. 55 w pierwotnej wersji tego aktu prawnego w brzmieniu: „Kto publicznie i wbrew faktom zaprzecza zbrodniom, o których mowa w art. 1 pkt 1, podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 3. Wyrok podawany jest do publicznej wiadomości”¹⁴.

Jego celem niewątpliwie jest ściganie kłamstwa oświęcimskiego *sensu stricto*. Część doktryny uznaje, że także istotna zmiana faktów dotycząca Holocaustu będzie spełnieniem znamienia czasownikowego „zaprzeczać”¹⁵. Koronnym ilustracją tego byłyby zmiana osoby sprawców przez oskarżenie Polaków o odpowiedzialność za Holocaust czy zagładę.

⁸Strona niemieckiego ministerstwa sprawiedliwości - Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html [dostęp: 04.07.2018 r.].

⁹W. Kulesza, „Kłamstwo o Auschwitz” jako czyn zabroniony..., s. 306.

¹⁰Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny...

¹¹W. Kulesza, „Kłamstwo o Auschwitz” jako czyn zabroniony..., s. 307.

¹²T. Dukiet-Nagórska, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2012, s. 63

¹³Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. 1998 nr 155 poz. 1016, tekst ogłoszony).

¹⁴Ibidem.

¹⁵M. Woźniński, *Prawnokarne aspekty zwalczania mowy nienawiści*, Warszawa 2014, s. 193-194.

Nie sposób zgodzić się z tym stanowiskiem. Przykładowo, jak podają historycy w KL Auschwitz zginęło 1,1 mln osób¹⁶. Zmianą faktów byłoby stwierdzenie, że śmierć poniosło 100 tysięcy osób – niewątpliwie jest ona istotna, ale nie da się powiedzieć, że jest to zaprzeczenie zbrodni nazistowskich.

Zaprzeczanie musi odnosić się jednak do zbrodni nazistowskich, co wynika z odesłania do art. 1 pkt 1 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej¹⁷. Tutaj jednak należy zauważyć, że przez twierdzenie, że danej zbrodni nie dokonali naziści, lecz inny naród następuje zaprzeczenie znamieniu przymiotnikowemu „nazistowska”.

Reasumując, przypisanie odpowiedzialności innym narodom za zbrodnie będzie spełnieniem znamienia przestępstwa z art. 55 ustawy o IPN, co wynika z zaprzeczenia dokonania ich przez nazistów.

Tych znamion nie spełnia jednak samo użycie określenia „polski obóz”, ponieważ nie da się jednoznacznie stwierdzić czy sprawca ma na celu przypisać odpowiedzialność Polakom czy też wskazać ich lokalizację. Jest to konsekwencją przewidzianej w art. 5 § 2 k. p. k.¹⁸ zasady *in dubio pro reo* - wątpliwości należy rozstrzygać na korzyść oskarżonego.

Art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej był jednym z bardziej przemyślanych i rozsądnie uchwalonych przepisów związanych z kłamstwem o Auschwitz, o czym świadczy choćby przebieg procesu legislacyjnego, który trwał 9 miesięcy¹⁹. Powyższe rozważania pokazały także, że przepis ten nie spowodował znaczących różnic w samej wykładni znamion.

2.3. Próba penalizacji kłamstwa oświęcimskiego *sensu largo* na przykładzie art. 132a k. k.

Na mocy art. 37 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów, zwanej „ustawą lustracyjną” dodano do kodeksu karnego art. 132a k. k., który otrzymał brzmienie: „Kto publicznie pomawia Naród Polski o udział, organizowanie lub odpowiedzialność za zbrodnie komunistyczne lub nazistowskie, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”²⁰. Co więcej, ustawa ta przewidywała także rozszerzenie zasady ochronnej bezwzględnej z art. 112 k. k. właśnie o art. 132a k. k.

¹⁶F. Piper, *Liczba ofiar* [w:] W. Długoborski, F. Piper (red.), *Auschwitz 1940-1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu. Zagłada*, tom III, Oświęcim-Brzezinka, 1995, s. 178.

¹⁷Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej...

¹⁸Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. nr 89 poz. 555 ze zm.).

¹⁹<http://orka.sejm.gov.pl/proc3.nsf/opisy/252.htm> [dostęp: 06.07.2018 r.].

²⁰Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. 2006 nr 218 poz. 1592, tekst ogłoszony).

Przepis ten był regulacją, na który niebagatelny wpływ miała polityka. Wynika to z tego, że ówczesnie została wydana w USA książka zatytułowana „Strach. Antysemityzm w Polsce po drugiej wojnie światowej”, której autorem był Jan T. Gross. Publikacja ta oskarżała Polaków o masowy antysemityzm, których skutkiem miały być masowe mordy na Żydach, co miało obrażać Naród Polski²¹. O polityczności i motywach działania ustawodawcy świadczy także fakt, że przepis ten w piśmiennictwie otrzymał miano *lex Gross*²².

W założeniu ustawodawcy nowelizacja ta miała stać na straży dobra prawnego w postaci prawdy historycznej²³. Nie udało się to jednak, o czym doskonale świadczy postępowanie toczące się w krakowskiej prokuraturze.

Na skutek zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa przez tego autora, prokuratura rejonowa dla Krakowa Krowodrzy wszczęła postępowanie karne, a następnie umorzyła postępowanie z uwagi na brak spełnienia znamion czynu zabronionego²⁴. Wynikało to z tego, że art. 132a k. k. statuował, iż odpowiedzialność trzeba przypisać całemu narodowi, a nie wyłącznie jego części, czego Gross nie spełnił²⁵.

O polityczności niniejszego przepisu świadczy także fakt, że jeden z posłów – wnioskodawców projektu na mównicy sejmowej mówił: „W kontekście między innymi wystąpień niektórych rewizjonistów historycznych, takich jak nie przymierzając Jan Tomasz Gross (...) publikujący w Stanach Zjednoczonych kolejną książkę opluwającą naród polski (...). Może wydawca kilka razy się zastanowi zanim tę książkę (...) postanowi tutaj opublikować”²⁶.

Art. 132a k. k. został zaskarżony do Trybunału Konstytucyjnego przez Rzecznika Praw Obywatelskich, który zarzucił mu m. in. niezgodność z wyrażonym w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP²⁷ prawem do wolności słowa²⁸.

²¹S. Hoc, *Nieudana próba penalizacji pomówienia Narodu Polskiego – art. 132a k.k.* [w:] V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010, s. 313.

²²I. C. Kamiński, *Kontrowersje prawne wokół przestępstwa polegającego na pomawianiu narodu o popełnienie zbrodni* [w:] W. Burek (red.), *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego* nr 8/2010, Kraków 2010, s. 6.

²³Druk Sejmu V kadencji nr 334.

²⁴S. Hoc, *Nieudana próba...*, s. 314. Autor podaje tutaj postanowienie Prokuratury Rejonowej dla Krakowa Krowodrzy z dnia 11 lutego 2008 r., sygn. 5 Ds. 11/08.

²⁵Tamże.

²⁶A. Demko, P. Nalewajko, *Artykuł 132a k. k. kodeksu karnego – fenomen polski czy europejski?* [w:] B. Guzik, N. Buchowska, P. Wiliński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Poznań 2008, s. 397.

²⁷Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

Przepis został przez TK uchylony, jednak Trybunał nie odniósł się do niego merytorycznie, a jedynie wskazał bardzo poważne błędy, które miały miejsce w procesie legislacyjnym²⁹.

Przepis ten, jak pokazała praktyka praktycznie niemożliwy był do zastosowania. Ustawodawca stworzył przepis będący wyrazem populizmu penalnego, który powstał tak naprawdę tylko po to, żeby ukarać jednego człowieka. Prawo, a zwłaszcza prawo karne, dla swojej efektywności nie może być tworzone bez przemyślenia, tylko w celu zaspokojenia politycznych ambicji ustawodawcy.

2.4. Potencjalne rozszerzenie zakresu penalizacji – art. 55a i 55b ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej

W styczniu tego roku w przestrzeni publicznej pojawiła się dyskusja nad tak zwaną nowelizacją ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej³⁰. Na ten przepis także niewątpliwie wpływ miały uwarunkowania polityczne. Podstawowym na to dowodem jest fakt, że pierwsze czytanie projektu ustawy miało miejsce w październiku 2016 r., a następne dwa czytania 25 i 26 stycznia 2018 r.³¹, czyli na kilka dni przed 73 rocznicą wyzwolenia KL Auschwitz, która przypada na dzień 27 stycznia³².

Niniejsze wydarzenia wywołały polityczne kontrowersje, które szczególnie nasiliły się w relacjach Polski z Izraelem. Świadczy o tym niezbiecie fakt, że ambasador Izraela w Polsce skrytykowała niniejszą ustawę właśnie podczas obchodów wyzwolenia KL Auschwitz³³, podając, że „wszyscy obywatele Izraela buntują się na wieści o nowej ustawie”³⁴. Z kolei według izraelskiego ministra spraw zagranicznych - Emmanuela Nahshona regulacje te miały podważać prawdę historyczną i służyć ustaleniu jej nowej wersji³⁵.

²⁸<http://trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/art/2013-przestepstwo-pomowienia-narodu-polskiego-1/> [dostęp: 06.07.2018 r.].

²⁹Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 września 2008 r., sygn. K 5/07, Legalis nr 106244.

³⁰Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. 2018 poz. 369).

³¹Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, druk Sejmu VIII kadencji, przebieg procesu legislacyjnego. Zamieszczony na stronie: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=806> [dostęp: 07.07.2018 r.].

³²E. Skalińska-Dindorf, *Kronika Oświęcimia. Dzieje Oświęcimia 1772-2003*, Oświęcim 2006, s. 429.

³³<http://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-izrael-potepia-polska-ustawe-o-ipn-i-wzywa-do-zmiany-msz-odp,nId,2515046> [dostęp: 10.07.2018 r.].

³⁴<https://www.theguardian.com/world/2018/jan/27/israel-criticises-poland-over-draft-holocaust-legislation> [dostęp: 10.07.2018 r.].

³⁵<https://www.theguardian.com/world/2018/feb/01/poland-holocaust-speech-law-senate-israel-us> [dostęp: 10.07.2018 r.].

Mimo tych głosów, nowelizacja ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej weszła w życie 1 marca 2018 r. a wraz z nią dwa relewantne dla niniejszej problematyki przepisy, tj.: art. 55a³⁶ oraz art. 55b³⁷.

Według założeń ustawodawcy, nowe regulacje prawa karnego miały głównie zapobiegać używaniu określeń typu „polski obóz śmierci” czy „polski obóz koncentracyjny”³⁸. Ten cel nie został jednak zrealizowany, co wynika głównie z użycia znamienia czasownikowego „przypisuje”, który świadczy o tym, że sprawca musiałby swoim zachowaniem klarownie i czytelnie stwierdzić, że Naród Polski jest odpowiedzialny za zagładę w jednej z form zjawiskowych przestępstwa przewidzianych w kodeksie karnym, a więc za sprawcze formy działania: sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo polecające oraz sprawstwo kierownicze czy też za jedną z form niesprawczych w postaci pomocnictwa czy też podżegania. Wynika to z faktu, że określenia prawne należy wyklądać tak samo na gruncie prawa karnego. Jak już zostało to wytłumaczone wcześniej, samo określenie „polski obóz” nie spełnia wymogu przypisania odpowiedzialności, ponieważ może być interpretowane na dwa sposoby. Przymiotnik „polski” też nie oznacza przypisania.

Co więcej, ciężko wyznaczyć desygnaty pojęcia „Naród Polski”. Obecnie obowiązująca Konstytucja uznaje za niego „wszystkich obywateli Rzeczypospolitej”³⁹, ale niejasnym jest według którego stanu miałyby to być brane pod uwagę: przedwojennego, powojennego czy może przyrównując to do obecnego stanu prawnego. Wynika z tego, że nie da się odnaleźć desygnatów tego pojęcia. Konsekwencją jest fakt, że typ przestępstwa w postaci przypisania odpowiedzialności za zbrodnie Narodowi Polskiemu jest niemożliwy do zastosowania w praktyce.

Podobnie niemożliwe do zastosowania w praktyce są jeszcze dwa inne znamiona niniejszej regulacji „Naród Polski” oraz „Państwo Polskie”. Pierwsze z nich jest kopią znamienia

³⁶Art. 55a. 1. Kto publicznie i wbrew faktom przypisuje Narodowi Polskiemu lub Państwu Polskiemu odpowiedzialność lub współodpowiedzialność za popełnione przez III Rzeszę Niemiecką zbrodnie nazistowskie określone w art. 6 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego załączonej do Porozumienia międzynarodowego w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisanego w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz. U. z 1947 r. poz. 367), lub za inne przestępstwa stanowiące zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne lub w inny sposób rażąco pomniejsza odpowiedzialność rzeczywistych sprawców tych zbrodni, podlega grzywnie lub karze pozbawienia wolności do lat 3. Wyrok jest podawany do publicznej wiadomości.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie lub karze ograniczenia wolności.

3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w ust. 1 i 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej lub naukowej.

³⁷Art. 55b. Niezależnie od przepisów obowiązujących w miejscu popełnienia czynu zabronionego niniejszą ustawę stosuje się do obywatela polskiego oraz cudzoziemca w razie popełnienia przestępstw, o których mowa w art. 55 i art. 55a

³⁸Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, druk Sejmu VIII Kadencji nr 806.

³⁹Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...

przewidzianego w uchylonym art. 132a k. k. Natomiast drugie rodzi już szereg problemów wykładniczych. Wydaje się, że nie można go utożsamiać ze znamieniem użytym w art. 133 k. k., gdzie występuje „Rzeczpospolita Polska”.

Będą to jednak pojęcia bliskoznaczne. Słusznym jest zauważenie, że „Rzeczpospolita Polska” złożona jest z trzech części: terytorium, ludności oraz władzy suwerennej⁴⁰. Terytorium, jako część sztuczna żadnych zbrodni popełnić nie może, z kolei do ludności odnosi się już znamię „Naród Polski” – przyjmując założenie racjonalnego ustawodawcy należy zauważyć, że ten nie powtarzałby dwukrotnie takich samych terminów.

Tym samym za „Państwo Polskie” należy uznać władzę suwerenną. Tu zaczynają się jednak kolejne komplikacje – nie jest jasnym czy należy za nią uznać Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego czy też Rząd Polski w Londynie. Prawo karne, aby być stosowane musi być wystarczająco jasne i precyzyjne.

Mimo obaw strony izraelskiej jednak nie da się zarzucić ustawie, że ta zmienia wersję historii, co wynika z dwóch powodów. Pierwszym z nich jest to, że ustawodawca przewidział tutaj znamię „wbrew faktom” – te nie są czymś statycznym, mogą być zmieniane. Ściśle łączy się z tym drugi argument – osoba, która prowadzi swoje naukowe badania w sposób prawidłowy, zgodnie z kryteriami naukowości nie ma zamiaru ataku na jakiegokolwiek dobro prawne – przestępstwa więc w żadnym razie nie popełni.

Przestępstwo kłamstwa oświęcimskiego *sensu largo* posiada także typ nieumyślny, przewidziany w art. 55a ust. 2 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej.

W art. 55a ust. 3 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej ustawodawca przewidział kontratyp działalności naukowej i artystycznej, będący nawiązaniem do art. 256 § 3 k. k. Oba rozwiązania są niepotrzebne, zarówno w razie przyjęcia teorii kontratypów pozaustawowych, jak i jej odrzucenia. W drugim przypadku wynika to z tego, że sprawca, który działa w ramach jednej z działalności ani nie ma zamiaru popełnienia czynu zabronionego ani też nie narusza żadnego dobra prawnego. W pierwszej sytuacji z kolei można się powołać na uznawany przez doktrynę kontratyp pozaustawowy działalności artystycznej⁴¹ czy też naukowej.

Trzeba też podkreślić, że kontratyp ten może spowodować pewne niebezpieczeństwo – władza nazistowska niektóre swoje działania także usprawiedliwiała nauką. Także nic nie stoi na przeszkodzie

⁴⁰P. Kardas, *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej* [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117-211a*, Warszawa 2017, s. 172.

⁴¹Uznają go np. M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Wolność działalności artystycznej jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność karną* [w:] M. Mozgawa (red.), *Prawnkarne aspekty wolności*, Warszawa 2006, s. 239.

szerzeniu kłamstwa oświęcimskiego za pomocą środków artystycznych. W obu przypadkach mimo istniejącego zamiaru sprawcy nastąpi jednak wyłączenie bezprawności danego czynu.

Jak można przeczytać w uzasadnieniu do projektu ustawy, wszystkie typy przestępstw (tj. zarówno z art. 55, jak i 55a ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej) często popełniane są zagranicą⁴². Nie jest to rozwiązanie efektywne, co wynika z przewidzianego w art. 30 k. k. błędu co do bezprawności. Osoba głosząca kłamstwo oświęcimskie w większości przypadków jest świadoma, że głosi nieprawdę historyczną, jednak w większości przypadków nie wie, że przepis ten gdzieś na świecie jest penalizowany, co będzie błędem jak najbardziej usprawiedliwionym. Następuje więc wyłączenie winy, a w efekcie brak odpowiedzialności karnej danej osoby.

27 czerwca tego roku została uchwalona kolejna nowelizacja ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, która uchyliła zarówno art. 55a, jak i 55b⁴³. Ten krok ustawodawcy należy uznać za ruch w bardzo dobrym kierunku – uchylenie niejasnych i nieefektywnych przepisów jest zawsze rozwiązaniem bardzo pozytywnym.

3. Podsumowanie

Większość komentowanych na łamach niniejszej pracy przepisów ściśle związana była z wpływem polityki na prawo karne. Jak pokazała powyższa analiza niniejsze oddziaływanie nigdy nie prowadzi do pozytywnych rezultatów.

Niniejsze uchylone przepisy sprzeczne były z wyrażoną w art. 42 Konstytucji RP zasadą *nullum crimen sine lege*. Wynika to z braku możliwości jasnej wykładni poszczególnych znamion tych czynów zabronionych czy też niemożności odnalezienia desygnatów niektórych pojęć (jak ma to miejsce np. w przypadku terminu „Naród Polski”).

Co więcej, z art. 2 Konstytucji RP i zasady demokratycznego państwa prawnego można wywieść także obowiązek stanowienia prawa efektywnego⁴⁴. Przepisy te z pewnością nie spełniały tego wymogu.

Prawo karne nie powinno być tworzone z uwagi na chęć ukarania wyłącznie jednej osoby, jak miało to miejsce w przypadku art. 132a k. k. Co więcej, przepisy tworzone muszą być rozważnie i adekwatnie do istniejących problemów – ten wymóg nie został spełniony w stosunku do penalizacji kłamstwa oświęcimskiego na podstawie art. 55a ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, bowiem ten

⁴²Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej..., s. 9.

⁴³Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. 2018 poz. 1277).

⁴⁴B. Banaszak (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, art. 2, teza 2, Legalis.

nie pozwolił na ściganie podstawowego, wskazanego przez ustawodawcę problemu w postaci stosowania określeń „polski obóz”.

Powyższe, nieudane regulacje doskonale ilustrują słowa Witolda Kuleszy, które odnieść można nie tylko do art. 132a k. k., ale też do art. 55a i 55b ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej: „Artykuł 132a to typowy przykład patologii prawa, jakim jest prawo karne symboliczne. Za jego pomocą ustawodawca chce dać wyraz swoim przekonaniom moralnym, bez troski o to, jak może być stosowany w praktyce”⁴⁵.

Bibliografia:

Banaszak B. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, Legalis.

Budyn-Kulik M., Kulik M., *Wolność działalności artystycznej jako okoliczność wyłączająca odpowiedzialność karną* [w:] M. Mozgawa (red.), *Prawnokarne aspekty wolności*, Warszawa 2006.

Demko A., Nalewajko P., *Artykuł 132a k. k. kodeksu karnego – fenomen polski czy europejski?* [w:] B. Guzik, N. Buchowska, P. Wiliński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Poznań 2008.

Druk Sejmu V kadencji nr 334.

Dukiet-Nagórska T., *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2012.

Hoc S., *Nieudana próba penalizacji pomówienia Narodu Polskiego – art. 132a k.k.* [w:] V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), *Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi*, Warszawa 2010.

<http://orka.sejm.gov.pl/proc3.nsf/opisy/252.htm> [dostęp: 06.07.2018 r.].

<http://trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/art/2013-przestepstwo-pomowienia-narodu-polskiego-1/> [dostęp: 06.07.2018 r.].

<http://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-izrael-potepia-polska-ustawe-o-ipn-i-wzywa-do-zmiany-msz-odp,nId,2515046> [dostęp: 10.07.2018 r.].

<http://wyborcza.pl/1,75398,4902046.html> [dostęp: 15.07.2018 r.].

⁴⁵<http://wyborcza.pl/1,75398,4902046.html> [dostęp: 15.07.2018 r.].

<https://www.rpo.gov.pl/pliki/12100651660.pdf> [dostęp: 01.07.2018 r.].

<https://www.theguardian.com/world/2018/feb/01/poland-holocaust-speech-law-senate-israel-us>
[dostęp: 10.07.2018 r.].

<https://www.theguardian.com/world/2018/jan/27/israel-criticises-poland-over-draft-holocaust-legislation> [dostęp: 10.07.2018 r.].

Kamiński I. C., *Kontrowersje prawne wokół przestępstwa polegającego na pomawianiu narodu o popełnienie zbrodni* [w:] W. Burek (red.), *Problemy współczesnego prawa międzynarodowego, europejskiego i porównawczego* nr 8/2010, Kraków 2010.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).

Kulesza W., „Kłamstwo o Auschwitz” jako czyn zabroniony w polskim i niemieckim prawie karnym [w:] Ł. Pohl (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. Urodzin Profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009.

Piper F., *Liczba ofiar* [w:] W. Długoborski, F. Piper (red.), *Auschwitz 1940-1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu. Zagłada, tom III*, Oświęcim-Brzezinka, 1995.

Postanowienie Prokuratury Rejonowej dla Krakowa Krowodrzy z dnia 11 lutego 2008 r., sygn. 5 Ds. 11/08.

Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, druk Sejmu VIII kadencji, przebieg procesu legislacyjnego. Zamieszczony na stronie: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=806>
[dostęp: 07.07.2018 r.].

Skalińska-Dindorf E., *Kronika Oświęcimia. Dzieje Oświęcimia 1772-2003*, Oświęcim 2006.

Strona niemieckiego ministerstwa sprawiedliwości - Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html [dostęp: 04.07.2018 r.].

Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. 1998 nr 155 poz. 1016, tekst ogłoszony).

Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. 2006 nr 218 poz. 1592, tekst ogłoszony).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (tekst jedn.: Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94 ze zm.).

Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. 2018 poz. 369).

Ustawa z dnia 27 czerwca 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. 2018 poz. 1277).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz.U. nr 89 poz. 555 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce - Instytucie Pamięci Narodowej (tekst jedn.: Dz.U. 1984 nr 21 poz. 98 ze zm.).

Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, ustawy o grobach i cmentarzach wojennych, ustawy o muzeach, ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, druk Sejmu VIII Kadencji nr 806.

White House apologizes for Obama's 'Polish death camp' gaffe, „The Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/obama-offends-poles-in-death-camp-slip-up/> [dostęp: 01.07.2018 r.].

Woiński M., *Prawnokarne aspekty zwalczania mowy nienawiści*, Warszawa 2014.

Wróbel W., Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117-211a*, Warszawa 2017.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 22 grudnia 2016 r., sygn. I ACa 1080/16, Legalis nr 1564477.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 września 2008 r., sygn. K 5/07, Legalis nr 106244.

ABSTRAKT

Artykuł jest próbą ukazania negatywnego wpływu polityki na prawo karne. We wstępie wyjaśniono koncepcję kłamstwa oświęcimskiego i przedstawiono najbardziej znane przypadki używania terminu "polskie obozy zagłady". Pierwsza część przedstawia status prawny przestępstwa w polskim kodeksie karnym z 1969 roku. Kolejna część to analiza art. 132a polskiego kodeksu karnego z 1997 r. oraz szkodliwego wpływu polityków na prawo karne. W następnym rozdziale analizuję art. 55 ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej, który jest najlepszym przykładem instrumentalnego traktowania prawa karnego. Dalej przedstawiam kontrowersje dotyczące art. 55a i 55b tej ustawy oraz wynikające z nich problemy interpretacyjne. Ostatni rozdział jest krótkim streszczeniem.

e-mail:

karolina.palka@student.uj.edu.pl